

**УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ІННОВАЦІЙНИХ КЛАСТЕРІВ:
РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Анотація. На сучасному етапі розвитку економіки дедалі більше приділяється увага питанню пошуку нових форм територіальних утворень, які б змогли забезпечити інноваційний розвиток економіки країни і конкурентоспроможність галузей на національному та світовому ринках.

Створення кластерів є запорукою збільшення національної та регіональної конкурентоспроможності та характерною ознакою сучасної інноваційної економіки. Світова практика показала, що кластеризація економіки обумовлює і справляє вирішальний вплив на процеси посилення конкурентоспроможності та прискорення інноваційної діяльності. В цьому полягає новий економічний феномен, який дозволяє протистояти натиску глобальної конкуренції й належним чином відповідати вимогам національного та регіонального розвитку.

Ключові слова: кластер, інновації, інвестиції, управління, конкурентоспроможність, сфера послуг, економічний розвиток.

**УПРАВЛЕНИЕ РАЗВИТИЕМ
ИННОВАЦИОННЫХ КЛАСТЕРОВ:
РЕАЛИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ**

Аннотация. На современном этапе развития экономики все больше и больше уделяется внимание вопросу поиска новых форм территориальных образований, которые бы смогли обеспечить инновационное развитие экономики страны, обеспечить конкурентоспособность отраслей на национальном и мировом рынках.

Создание кластеров является залогом увеличения национальной и региональной конкурентоспособности и характерным признаком современной инновационной экономики. Мировая практика показала, что кластеризация экономики обуславливает и оказывает решающее влияние на процессы усиления конкурентоспособности и ускорения инновационной деятельности. В этом заключается новый экономический феномен, позволяющий противостоять натиску глобальной конкуренции и должным образом отвечать требованиям национального и регионального развития.

Ключевые слова: кластер, инновации, инвестиции, управление, конкурентоспособность, сфера услуг, экономическое развитие.

**MANAGEMENT DEVELOPMENT
INNOVATION CLUSTERS: REALITIES
AND PROSPECTS**

Abstract. At the present stage of economic development, more and more attention is being paid to the issue of finding new forms of territorial entities that are able to provide innovative development of the economy and ensure the competitiveness of industries in the national and global market.

Creating a cluster is the key to increasing national and regional competitiveness and characteristic feature of modern innovative economy. Worldwide experience has shown that clustering economy makes and produces a decisive influence on the process of strengthening competitiveness and accelerate innovation. This is the new economic phenomenon that allows us to face the onslaught of global competition and properly comply with national and regional development.

Keywords: cluster, innovation, investment, management, competitiveness, services, economic development.

Вступ. Однією з найбільш ефективних моделей стимулювання інвестиційно-інноваційних процесів на регіональному рівні, як свідчить досвід багатьох зарубіжних країн, є створення спеціалізованих кластерів. Утілення цієї моделі дає змогу не тільки до певної міри виправити існуючі територіальні диспропорції, а й надати необхідний імпульс для прискорення позитивних структурних змін у національній економіці в майбутньому. За умов обрання правильної стратегії розвитку та виваженої державної підтримки регіональні кластери стають, по суті, потужними центрами інноваційної діяльності, а отже — дієвими інструментами реалізації великомасштабних загальнонаціональних інноваційних та інвестиційних проєктів, модернізації економіки країни в цілому.

Постановка завдання. Незважаючи на значну кількість видань і низку системних заходів, спрямованих на покращення ефективності інноваційної діяльності в Україні, недостат-

ньо повно розкрито механізми здійснення інноваційного розвитку регіону, у тому числі й через використання кластерного підходу. Потребують подальшого вивчення й обґрунтування підходи до стимулювання конкурентоспроможності регіонів країни. Метою даної роботи є визначення специфіки формування регіональних кластерів у контексті актуальних завдань державного регулювання інноваційних процесів.

Результати. У багатьох економічних теоріях процеси формування конкурентоспроможності розглядаються крізь призму кластерів. Так, французький дослідник Е. Лимер розглядав кластери, аналізуючи торгівлю на національному рівні. Я. Толенадо і Д. Сольє використовували поняття «фільєри» для опису груп технологічно пов'язаних територіально-функціональних секторів [1]. Власне, фільєри стали першоосновою ідеї кластерів, оскільки ґрунтуються на одному із критеріїв виникнення кластерів, а саме — на необхідності створення технологічних зв'язків між галузями і секторами економіки для реалізації їхніх потенційних переваг. Фільєри являють собою більш вузьку інтерпретацію кластера.

Найбільш сучасні теорії розвитку конкурентоспроможності на основі кластерів розроблені В. Фельдманом. Проведені ним дослідження диверсифікаційних форм у різних країнах показали, що механізми диверсифікації ведуть до утворення кластерів. Проте найбільш визнаною є кластерна теорія формування конкурентних переваг М. Портера, згідно з якою кластер — це сконцентровані за географічною ознакою групи взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у відповідних галузях, а також пов'язаних із їх діяльністю організацій, які не конкурують між собою, характеризуються спільною діяльністю і взаємодоповнюють одне одного. Крім того, М. Портер обґрунтував практичний бік дефініції, яка стала надзвичайно популярною [2]. На думку видатного науковця, кластерна модель має реальну можливість поліпшити загальний економічний стан країни, оскільки:

- підвищується продуктивність підприємств за рахунок кращого доступу до робочої сили, постачальників і спеціалізованої інформації;

- збільшуються темпи впровадження інновацій, напрями яких визначаються за рахунок кращого бачення і розуміння ринку, здатності швидко і гнучко проводити зміни, меншого тиску конкурентів та інших виробників кластера;

- стимулюється створення нових підприємств, а це сприяє стійкості кластера.

В економічній літературі існує багато визначень поняття «кластер», що призвело до певної плутанини у понятійно-термінологічному апараті дослідження. Проте найбільш загальним є таке: кластер — це сукупність підприємств, які функціонують на визначеній території (географічна належність), використовують загальну технологічну базу (технологічна ознака) і мають вертикальну та горизонтальну інтеграції. На території регіону — це сукупність фірм, які успішно конкурують між собою і формують так званий *золотий перетин*.

У науковій літературі загальні риси кластера сформували правило «чотирьох К» [2]:

- 1) концентрація підприємств однієї чи суміжних галузей в одній географічній точці;
- 2) конкурентоспроможність продукції, що випускають підприємства;
- 3) конкуренція за завоювання й утримання клієнта — споживача послуг;
- 4) кооперація з високим рівнем соціального партнерства між учасниками.

Вважаємо, що за сучасних умов розвитку і специфіки кластера слід додати ще таку важливу рису, як інноваційність, оскільки саме нові продукти і послуги здатні забезпечити конкурентні переваги. Крім того, як наголошує у праці Л. Т. Шевчук, потрібно вказати на соціальну складову кластера, оскільки він діє не як ізольована структура замкненого типу, а як відкрите утворення, тому соціальні зв'язки виходять на перше місце і забезпечують кластеру додаткові переваги.

Створення кластера може відбуватися за такими трьома сценаріями:

- *зверху вниз*, тобто з першочерговим створенням органів дорадчої координації й моніторингу, визначення стратегії кластера в цілому і його ресурсів;

- *знизу нагору* — вибудовування окремих проектів і програм, що інтегрують потенційних учасників кластера;

- *змішаний варіант*, коли одночасно застосовуються обидва підходи.

Найбільший економічний ефект дає використання кластерної моделі розвитку регіональної економіки в промисловості, однак кластер може бути також успішно застосований і в сфері послуг, наприклад, кластер індустрії розваг, кластер туризму, рекреаційний кластер, курортно-рекреаційний кластер, рекреаційно-туристичний кластер, кластер бізнес-послуг тощо.

Яскравим втіленням кластерів сфери послуг можна сміливо назвати місто Львів. Програма економічного розвитку міста була ініційована Фондом «Ефективне управління» разом із Львівською міською радою і компанією «Monitor Group» у жовтні 2008 року. Аналіз глобальної бази даних кластерів показав, що у Львові існує понад 40 кластерів, які становлять фу-

ндамент економічної конкурентоспроможності міста. На підставі інформації, одержаної під час інтерв'ю з зацікавленими сторонами, з вторинних досліджень і з метою формування карти кластерів, були визначені первинні «мета-кластери» (рис. 1) і допоміжні платформи як потенційні сфери інтересу для підвищення конкурентоспроможності та зростання.

Рис. 1. Попереднє групування кластерів

Для подальшого розвитку були відібрані кластери «Туризм» і «Бізнес-послуги».

Стратегія економічного розвитку Львова спрямована на два кластери, які мають значний потенціал щодо підвищення конкурентоспроможності — туризм і бізнес-послуги. До ключових ініціатив, які можуть допомогти місту втілити в життя своє бачення належать:

- розвиток пріоритетних кластерів «Туризм» і «Бізнес-послуги»;
- узгодження освіти з потребами компаній;
- залучення зовнішнього капіталу і досвіду/знання;
- створення інфраструктури, необхідної для підтримки і розвитку;
- покращення прозорості системи управління.

Кластер «Туризм» у Львові може розвиватися на основі наявних активів, але його потрібно модернізувати і сфокусувати так, щоб охопити оптимальний туристичний сегмент. Бізнес-послуги допоможуть місту повною мірою використати існуючий потенціал людських ресурсів позиціонувати себе як бізнес-центр, конкурентний на міжнародному рівні, з потенціалом аутсорсингу (рис. 2).

Рис. 2. Стратегія підвищення конкурентоспроможності економіки міста Львова

Проведення кластерних ініціатив створює проблему визначення потенційних кластерів на певній території. Ідентифікація кластерів в Європі вирішується статистичним способом, коли кластери виявляють через принципи географічної близькості наявних підприємств або через кластерні ініціативи — процес ініціювання створення кластерів.

Відмінності економічного стану розвитку територій суміжних держав можна визначити, використовуючи індекс Тейла, що належить до показників загальної ентропії та характеризує рівень диспропорцій розвитку регіонів у просторі. Індекс Тейла може набувати значень від 0 (повна рівновага) до 1 (повна нерівність), тобто чим більше індекс, тим більш нерівний розподіл. Формула розрахунку індексу Тейла має такий вигляд [3]:

$$IT = \frac{\sum \frac{Y_i}{Y} \ln \left(\frac{Y_i}{P_i} \right)}{\frac{Y}{P}},$$

де Y_i — валовий регіональний продукт (ВРП) i -го регіону;

Y — сума ВРП регіонів;

P_i — чисельність населення i -го регіону;

P — загальна чисельність населення.

Процес кластеризації має відбуватися з урахуванням потреб територіально-адміністративної одиниці, виявлення резервів розвитку виробництва на основі залучення до співпраці малих і великих підприємств. Так, якщо існує проблема з недостатньою критичною масою учасників кластера, то інструментами підтримки можуть бути розвиток інкубаторів, підтримка старт-апів, залучення нових фірм. Якщо учасники потенційного кластера стикаються з браком інформації, то в цьому разі доцільно створювати інформаційні портали для учасників, організовувати випуск різноманітних інформаційних матеріалів, проводити аудит і картографування компетенцій.

Висновки. Стимулювання формування кластерів є необхідною складовою регіональної економічної політики. При цьому важливі такі основні фактори, як удосконалення системи освіти і професійної підготовки, створення можливостей для інновацій, поліпшення інституціонального середовища та системи поширення знань і технологій. Створення регіональних кластерів є необхідною складовою плану стратегічного розвитку України в найближчі роки, що дозволить підвищити конкурентоспроможність економіки, рівень і якість життя населення країни за рахунок покращення інвестиційного клімату, інституційних перетворень.

Список використаних джерел

1. Андрющенко К.А. Наукові аспекти створення екотуристичних кластерів на Черкащині / Андрющенко К.А., Стеченко Д.М. // Вісник ДІТБ. — Донецьк, 2004. — № 8. — С. 69-71.
2. Анненкова О.В. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону / Анненкова О.В. : наук. зб. Вип. VI, т. 2 / [за ред. І. Г. Ткачук]. — Івано-Франківськ, 2009. — С. 108-112.
3. Анненкова О.В. Формування промислових кластерів як інструмент структурної перебудови економіки України / Анненкова О.В., Пономаренко Є.В. // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону : наук. зб. Вип. V, т. 1. / [за ред. І. Г. Ткачук]. — Івано-Франківськ, 2009. — С. 108-112.
4. Кулик Р.О. Особливості формування кластерних структур / Кулик Р.О. // Економіка АПК. — 2008. — № 9. — С. 68-71.
5. Стеченко Д.М. Інноваційні форми регіонального розвитку. — К. : Вища шк., 2002. — С. 25.
6. Щербак А. Кластери в галузях виробництва товарів і послуг / А. Щербак // Економіст. — 2008. — № 10. — С. 43.

16.05.2014